

فصل هشتم

نواحی اقتصادی

کشاورزی، صنعت و تجارت

● هدف کلی

شناخت انواع فعالیت‌های اقتصادی مهم و پیمان‌های اقتصادی.

● هدف‌های جزئی

- ۱- آشنایی با انواع فعالیت‌های اقتصادی؛
- ۲- آشنایی با سیستم‌های کشاورزی سنتی و تجاری؛
- ۳- آشنایی با سیستم‌های مهم کشاورزی سنتی و مناطق مهم آن‌ها؛
- ۴- آشنایی با سیستم‌های مهم کشاورزی تجاری و مناطق مهم آن‌ها؛
- ۵- آشنایی با سیستم صنعت؛
- ۶- آشنایی با عوامل مهم مکان‌یابی صنایع؛
- ۷- آشنایی با نواحی صنعتی مهم دنیا؛
- ۸- آشنایی با مفهوم تجارت؛
- ۹- آشنایی با مفهوم موازنه‌ی بازرگانی مثبت و منفی؛
- ۱۰- آشنایی اجمالی با پیمان‌های اقتصادی تجاری مهم (اوپک، آ. سه. آن، اِکو)؛
- ۱۱- آشنایی تفصیلی با اِکو.

● هدف‌های رفتاری: دانش‌آموزان پس از پایان درس باید بتوانند:

- ۱- داده‌ها و ستاده‌های سیستم‌های کشاورزی تجاری و معیشتی را با هم مقایسه کنند.
- ۲- انواع سیستم کشاورزی سنتی را توضیح دهند.
- ۳- توزیع و پراکندگی انواع سیستم‌های کشاورزی را مشخص نمایند.
- ۴- انواع سیستم کشاورزی تجاری را توضیح دهند.
- ۵- ویژگی‌های کشت تخصصی را با کشت باغداری تجاری مقایسه کنند.
- ۶- رابطه‌ی کشت نوبتی با فرسایش را بیان نمایند.
- ۷- قلمرو گله‌داری شبانی را نام ببرند.

- ۸- عوامل مؤثر طبیعی در مکان‌یابی‌های صنعتی را توضیح دهند.
- ۹- عوامل مؤثر انسانی در مکان‌یابی صنعتی را شرح دهند.
- ۱۰- نواحی صنعتی مهم دنیا را نام ببرند.
- ۱۱- علل ایجاد سازمان‌ها و پیمان‌های اقتصادی - تجاری را بیان کنند.
- ۱۲- کشورهای عضو اوپک را روی نقشه نشان دهند.
- ۱۳- زمینه‌های همکاری کشورهای عضو اکو را بیان کنند.
- ۱۴- وضعیت و اهمیت نیروی کار در گذشته و امروز را با هم مقایسه نمایند.

● روش تدریس پیشنهادی

- ۱- روش تدریس (فعال) به صورت گروهی؛
- ۲- مطالعه موردی؛
- ۳- روش تدریس به صورت پرسش و پاسخ؛
- ۴- روش تدریس مشاهده‌ای به صورت استفاده از عکس و نقشه.

ابزار و وسایل مورد نیاز:

نقشه‌ی جهان، اسلاید یا فیلم و کتاب درسی و کتاب‌هایی درباره‌ی موضوعات مورد نظر.

● پاسخ صحیح فعالیت‌ها

فعالیت ۱

۱- در این ناحیه، علاوه بر قطع درختان، سوزاندن پوشش گیاهی محل و رها کردن زمین، باران‌های مداوم و زیاد، لایه‌ی سطحی خاک را می‌شوید و در نتیجه، این دو عامل موجب فرسایش شدید خاک می‌شوند.

۲- سیستم کشاورزی سنتی:

سیستم کشاورزی تجاری:

۳- گله‌داری شبانی در بیابان‌ها، استپ‌ها و ساوان‌های قاره‌ی آفریقا، کشورهای عربستان، ایران و بخش‌هایی از خاورمیانه و آسیای مرکزی رواج دارد.

۱- زیرا بسیاری از کشورهای عضو اوپک دارای صادرات تک محصولی هستند و حداکثر درآمد خود را از راه فروش نفت به دست می‌آورند؛ بنابراین، هرگونه تغییری در قیمت نفت، موجب تغییرات ناگهانی در اقتصاد این کشورها می‌شود.

۲- امروزه به علت گسترش فناوری و دستیابی به ابزارهای جدید، کیفیت نیروی انسانی مطرح است تا با استفاده از این ابزارها، میزان و کیفیت تولید را بهبود بخشد. از طرف دیگر، به دلیل گسترش فناوری، بیش‌تر به افرادی نیاز است که دانش و مهارت استفاده از این ابزارها را بدانند؛ به عبارتی، به قدرت جسمی افراد، کم‌تر نیاز است.

تحقیق کنید

در این فعالیت، دانش‌آموز با توجه به عوامل طبیعی و انسانی مکان‌یابی صنایع، دلایل وجود یک کارخانه را در نزدیکی محل زندگی خود می‌نویسد؛ برای مثال، وجود یک کارخانه‌ی ریسندگی نخ پشمی می‌تواند به دلیل وجود دام در منطقه (ماده‌ی اولیه)، وجود نیروگاه برق و انرژی، شامل نیروی کارگر و متخصص در منطقه (نیروی انسانی)، نزدیکی به راه‌های آهن و شوسه (حمل و نقل)، سرمایه‌گذاری دولت در این زمینه (سرمایه) و وجود چند شهر بزرگ در نزدیکی آن (بازار مصرف) باشد.

فعالیت‌های تکمیلی

۱- ویژگی‌های عمده‌ی سیستم کشت نوبتی (کوچنده) چیست و در کدام نواحی دنیا رواج دارد؟

ویژگی‌های عمده: ۱- قطع درختان و سوزاندن پوشش گیاهی خودرو منطقه؛

۲- کاشت محصولات‌ی مانند ذرت، حبوبات و موز؛

۳- استفاده از زمین حداکثر به مدت ۴ تا ۵ سال؛

۴- ترک زمین به علت از دست دادن قدرت خاک برای رویش محصولات کشاورزی ذکر

شده.

نواحی عمده‌ی کشت: نواحی استوایی پست قاره‌های امریکا، افریقا، جنوب‌شرقی آسیا و

اندونزی.

۲- با توجه به عوامل مکان‌یابی صنعتی، کشت و صنعت نیشکر در اهواز را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

در این جا دانش آموز با توجه به نقشه‌ی انسانی و آگاهی از عواملی مانند کشت نیشکر، رودخانه‌ها و سدهای گوناگون در منطقه، راه‌های ارتباطی، شهر اهواز و نیروی انسانی مورد نیاز و سرمایه‌گذاری دولت... به تجزیه و تحلیل و ارزیابی علل ایجاد آن می‌پردازد.

۳- با تهیه‌ی یک نقشه، راه‌های مهم گذرگاهی اکو را رسم کنید.
دانش آموز در این نقشه راه‌های مهم آبی مانند خلیج فارس، دریای عمان و...، راه‌های مهم جاده‌ای و راه‌آهن را در نقشه به‌طور نسبی رسم می‌کند.

● دانستنی‌های معلم

اکو و اهمیت جمهوری اسلامی ایران: سه کشور ایران، پاکستان و ترکیه با ایجاد سازمان پیمان عمران منطقه‌ای سعی کردند که با استفاده از مشترکات یک‌دیگر مانند مرز مشترک، راه‌های گذرگاهی مناسب مانند دریای عمان و خلیج فارس، دریای سیاه و دریای مدیترانه سبب توسعه‌ی اعضا شوند. عضویت کشورهای تازه استقلال یافته از شوروی سابق که عموماً در جنوب و نزدیک دریای خزر هستند به اهمیت اکو افزوده است. هم‌چنین، کشور جمهوری اسلامی ایران همسایه‌ای قدرتمند است که به‌علت داشتن شبکه‌های راه‌آهن و شوسه‌ی قوی، راه مشترک آبی دریای خزر، منابع آب‌زبان و نفتی مشترک و در دسترس داشتن آب‌های بین‌المللی از طریق خلیج فارس و دریای عمان دارای اهمیت فراوانی است. به‌طوری که کشورهای تازه استقلال یافته می‌توانند با استخراج منابع نفت و صدور آن از طریق ایران، مطمئن‌ترین و بهترین صرفه‌ی اقتصادی را برای صدور ماده‌ی صادراتی خود بیابند.

وجود گذشته‌ی تاریخی مشترک میان ایران و این کشورها، بیش از پیش بر اهمیت مشترکات می‌افزاید. وجود کشورهای محاط در خشکی مانند افغانستان و قزاقستان و نیز کشورهای حاشیه‌ی دریای خزر - که در واقع راهی به آب‌های بین‌المللی ندارند - می‌تواند موقعیت مهم ایران را در این زمینه یادآور شود.

مشترکات مذهبی بین اعضای اکو نیز بر اهمیت این ارتباطات افزوده است.

دلایل ایجاد سازمان‌های منطقه‌ای: در دنیای امروز بسیاری از دولت‌ها سعی می‌کنند پاره‌ای از ارزش‌های مشترک را در سطح روابط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و... به‌عنوان مبنایی برای روابط خود با کشورهای دیگر برگزینند و در جهت رفع مشکلات منطقه‌ای خود کوشش نمایند.

موارد دیگری چون مقاومت و توسعه‌ی اقتصادی در مقابل کشورهای صنعتی، رشد هویت سیاسی و منطقه‌ای جدید، مقاومت در برابر جهانی شدن و... همگی از عوامل تشکیل دهنده‌ی این سازمان‌های منطقه‌ای هستند.

اولین موج منطقه‌ای کردن روابط اقتصادی و تجاری پس از جنگ جهانی دوم اتفاق افتاد. ایالات متحده‌ی امریکا نیز به منظور تشویق اروپای غربی به همکاری‌های متقابل و چند جانبه و کثرت‌گرایی (در مقابل اتحاد جماهیر شوروی سابق) پرداخت اما امروزه به‌علت تمایل به جهانی شدن اقتصاد، چندان مایل به انجام آن نیست.

در این میان، عامل جغرافیا از عوامل مهم تشکیل دهنده‌ی این سازمان‌های منطقه‌ای است؛ زیرا عوامل مشترک جغرافیایی مانند مرز مشترک، راه‌های گذرگاهی و ارتباطی مشترک مانند رودخانه‌ها، دریاها و... منابع اقتصادی و معدنی مشترک مانند معادن فلزات، نفت و... نژاد و مذهب مشترک همه موجب ایجاد این سازمان‌های منطقه‌ای شده‌اند.

از میان این سازمان‌های منطقه‌ای می‌توان به آ. سه. آن، اوپک و اکو اشاره کرد که در متن کتاب درسی به آن‌ها پرداخته شده است.

بنابراین، اگر بخواهیم اهداف و دلایل ایجاد سازمان‌های منطقه‌ای را نام ببریم، می‌توانیم به موارد زیر اشاره کنیم:

- ۱- مقاومت در برابر جهانی شدن اقتصاد؛
- ۲- پایان رقابت دو قطبی در جهان امروز؛
- ۳- تشکیل پیمان‌های اقتصادی جهت افزایش قدرت اقتصادی کشورهای عضو؛
- ۴- توجه به عامل جغرافیا مانند همسایگی، استفاده از سیستم حمل و نقل مشترک مانند کانال‌های آبی، منابع اقتصادی مشترک مانند نفت و گاز و....

معرفی منابع برای مطالعه‌ی بیشتر

- ۱- دروئوماکس، جغرافیای انسانی (۱۹۲)، ترجمه‌ی دکتر سیروس سهامی، انتشارات اسلامیه، ۱۳۷۱.
- ۲- دکتر تولائی سیمین، درآمدی بر مبانی جغرافیای اقتصادی، انتشارات جهاد دانشگاهی تربیت معلم، ۱۳۷۱.
- ۳- دکتر بهروز فاطمه، زمینه‌های غالب در جغرافیای انسانی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۴.

